

Branko Hrvatin
predsjednik Građanskog odjela Županijskog
suda u Zagrebu

NASLJEDNOPRAVNI UGOVORI

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Ugovor o nasljeđivanju i ugovor o budućem nasljedstvu ili zapisu	2
2.1. Općenito	2
2.2. Ugovor o nasljeđivanju	2
2.3. Ugovor o budućem nasljedstvu ili zapisu	2
3. Ugovor o sadržaju oporuke	3
4. Ugovor o odricanju od nasljedstva koje nije otvoreno	4
4.1. Općenito	4
4.2. Subjekti ugovora	4
4.3. Predmet ugovora	4
4.4. Forma ugovora	4
4.5. Pravne posljedice ugovora o odricanju od nasljedstva	4
5. Ugovor o ustupu i raspodjeli imovine za života	5
5.1. Općenito	5
5.2. Subjekti ugovora o ustupu i raspodjeli imovine za života	5
5.3. Predmet ustupa i raspodjele	5
5.4. Pretpostavke valjanosti ugovora o ustupu i raspodjeli imovine	5
5.4.1. Suglasnost djece i ostalih potomaka	5
5.4.2. Suglasnost bračnog druga ustupitelja	5
5.4.3. Oblik ugovora o ustupu i raspodjeli imovine	5
5.4.3.1. Ovjera ugovora o ustupu i raspodjeli imovine od strane suca	5
5.4.3.2. Sastavljanje ugovora o ustupu i raspodjeli imovine u obliku javnobilježničkog akta	5
5.4.3.3. Solemnizacija (potvrđivanje) ugovora o ustupu i raspodjeli po javnom bilježniku	5
5.5. Učinci ugovora o ustupu i raspodjeli imovine	5
5.6. Opoziv ugovora o ustupu i raspodjeli imovine	5
5.6.1. Posljedice u slučaju opoziva ugovora	5
5.7. Zadržavanje raznih prava prigodom ustupa i raspodjele	5
5.8. Odgovornost za dugove	5
5.9. Odgovornost za nedostatke	5

NASLJEDNOPRAVNI UGOVORI

1. UVOD

Glava treća, drugog dijela Zakona o nasljeđivanju (Nar. nov., br. 48/03 – u nastavku teksta: ZN), koja obuhvaća članke 102. do uključivo članka 121. nosi naslov **Nasljednopravni ugovori** i sadrži u prvom poglavlju, pod naslovom **Ugovor o nasljeđivanju i o budućem nasljedstvu ili zapisu** odredbe koje se odnose na:

- ništavost ugovora o nasljeđivanju (čl. 102. ZN)
- ništavost ugovora o budućem nasljedstvu ili zapisu (čl. 103. ZN)
- ništavost ugovora o sadržaju oporuke (čl. 104. ZN)

Poglavlje drugo, iste glave, s naslovom **Ustup i raspodjela imovine za života** sadrži odredbe o:

- ugovoru o ustupu i raspodjeli imovine za života pretka (čl. 106. do 115. ZN).

Poglavlje treće, sadrži pod naslovom **Ugovor o doživotnom uzdržavanju**, odredbe o istoimenom ugovoru (čl. 116. do 121. ZN).

Kako su predmetom ovog rada "nasljednopravni ugovori", dakle materija prvenstveno vezana uz ukazane odredbe Glave treće ZN-a (osim ugovora o doživotnom uzdržavanju – koji je predmetom posebnog rada) valja u prvom redu ukazati da Zakon o nasljeđivanju ne sadrži posebno određenje pojma **ugovora o nasljeđivanju** ali se, iz odredbe čl. 102. ZN-a može, iščitati da se pod ovim pojmom smatra takav ugovor kojim netko svojem suugovorniku ili trećoj osobi ostavlja svoju ostavinu ili njezin dio.

Radi se, o sporazumu koji se odnosi na ostavinu ugovornih strana ili jedne od njih, a jednostrano je neopoziv, time da se takvim ugovorom postavlja nasljednik na određenoj ostavini ili se njime određuje zapis, zbog čega je ugovornik koji je na taj način raspolagao svojom budućom ostavinom, nakon toga onemogućen u daljnjem raspolaganju svojom imovinom za slučaj smrti.

Dakle, nasljedno pravni ugovori u tom smislu bili bi svi oni ugovori kojima je bitno obilježje da su podobni da se na temelju upravo njih ugovornik ili treća osoba može pozvati na nasljeđivanje, odnosno oni sporazumi (ugovori) kojim predstavljaju odricanje ugovornika od njihova budućeg nasljednog prava.

Stoga bi, u smislu navedenoga, nasljednopravni ugovori bili oni koji su obuhvaćeni propisom odredbi čl. 102. i 104. ZN, dok naprotiv ugovor o budućem nasljedstvu (čl. 103.) i ugovor o ustupu i raspodjeli imovine za život pretka (čl. 106. do 115. ZN), te ugovor o doživotnom uzdržavanju nisu nasljed

nopravni ugovori sukladno tom određenju, već su to ugovori koji proizvode određene nasljednopravne učinke.

Međutim, iako propisi o institutu odricanja od nasljedstva, nisu sadržani u dijelu Zakona o nasljeđivanju koji izričito nosi naslov nasljednopravnih ugovora, valja ukazati da upravo **sporazum o odricanju od nasljedstva koje nije otvoreno**, određen čl. 134. ZN-a, jest nasljednopravni ugovor i predstavlja iznimku od pravila o ništavosti ugovora o nasljeđivanju.

2. UGOVOR O NASLJEĐIVANJU I UGOVOR O BUDUĆEM NASLJEDSTVU ILI ZAPISU

2.1. Općenito

ZN kroz odredbu čl. 4. st. 3. propisuje (određuje) temeljno pravilo našeg nasljednopravnog uređenja da se nasljedno pravo stječe, po odredbama toga Zakona, isključivo na temelju oporuke ili na temelju zakona, tako da su zakon i oporuka dva osnovna pravna temelja pozivanja na nasljedstvo.

Već takvim isključivim određenjem temelja pozivanja na nasljedstvo ugovor o nasljeđivanju isključen je kao mogući pravni temelj pozivanja na nasljedstvo. Dosljedno tome, isto je izraženo i kroz propisanu ništavost ugovora o nasljeđivanju u čl. 102. ZN-a.

2.2. Ugovor o nasljeđivanju

Odredbom čl. 102. ZN-a propisana je ništavost ugovora o nasljeđivanju kojim netko svom suugovorniku ili trećoj osobi ostavlja svoju imovinu ili njezin dio. U slučaju sklapanja takvog ugovora radi se, dakle, o raspolaganju vlastitom ostavinom – bilo u cijelosti ili njezinim određenim dijelom.

Sklapanje ugovora o nasljeđivanju ne proizvodi stoga nikakve pravne učinke, te u ostavinskom postupku u kojemu bi se neka od stranka pozivala na takav ugovor kao temelj nasljeđivanja, sud ga ne smije uzeti u obzir, pa i u slučaju kada bi njime bio određen i samo zapis.

Sukladno takvom pravilu o zabrani (ništavosti) ugovora koji se odnose na nasljedstvo koje još nije otvoreno (osim iznimke odricanja od nasljedstva koje nije otvoreno iz čl. 134. ZN-a) izričito je kroz odredbu st. 3. čl. 107. ZN-a utvrđena i ništavost odredbe kojom bi (u inače valjanom i dopuštenom ugovoru o ustupu i raspodjeli imovine) bilo predviđeno kako će se raspodijeliti stvari ili prava koja se budu zatekla u ustupiteljevoj ostavini.

Na taj je način spriječeno da se navedeni – dopušteni ugovor – faktično pretvori u ugovor o nasljeđivanju, dakle, u našem nasljednopravnom uređenju nedopušteni ugovor.

2.3. Ugovor o budućem nasljedstvu ili zapisu

ZN, u odredbi čl. 103. propisuje ništavost:

- ugovora kojim netko otuđuje nasljedstvo kojemu se nada,
- ugovor o nasljedstvu treće osobe koja je još živa,
- ugovor o zapisu ili kojoj drugoj koristi kojima se jedan ugovornik nada, a sve to iz nasljedstva koje još nije otvoreno.

Dakle, ništavost je propisana za sve one ugovore kojima bi neka osoba otuđila (ili opteretila) nasljedstvo (zapis, korist) kojemu se takva osoba tek nada.

Zajedničko obilježje svih ovih ugovora je:

- da se radi o dvostranim ugovorima u kojima je osoba koja otuđuje – raspolaze – sa nasljedstvom tek budući presumptivni nasljednik (bez obzira koji je pravni temelj njegova pozivanja na nasljedstvo), odnosno zapisovnik;
- da takav ugovor može biti naplatni pravni posao, ali i ugovor bez naknade;
- da je predmetom ugovora (otuđenja, raspolaganja) budući nasljedni dio (čitav ili samo jedan njegov dio), odnosno budući zapis ili korist;
- da otuđenje, odnosno, raspolaganje sa takvim budućim nasljedstvom može biti prijenos budućeg nasljednog prava nekim pravnim poslom, ali i opterećenje budućeg nasljedstva (odnosno zapisa, odnosno koristi);
- za sve je ugovore nevažno tko je druga ugovorna strana, dakle, ona strana kojoj se ili u čiju se korist otuđenje, odnosno, opterećenje vrši.

Konačno, u svim se tim slučajevima radi o raspolaganju tuđim nasljedstvom, što ga razlikuje od ranije navedenog ugovora o nasljeđivanju, u kojem netko raspolaze svojom ostavinom.

3. UGOVOR O SADRŽAJU OPORUKE

Ništavost je izričito propisana i za slučaj sklapanja ugovora o sadržaju oporuke, takvog ugovora kojim se ostavitelj obvezuje unijeti neku odredbu u svoju oporuku ili je ne unijeti, odnosno opozvati neku odredbu iz svoje oporuke ili je ne opozvati.

Odredba o ništavosti posljedica je utvrđenog načela slobode oporučivanja, odnosno određivanja nasljednika, te prava da se nasljednikovo pravo ograniči i optereti (naravno, sve na način i u granicama određenim Zakonom o nasljeđivanju).¹ Kako je svaki ugovor – kao dvostrani pravni posao jednostrano neopoziv, prihvaćanje mogućnosti sklapanja ugovora kojim bi se oporučitelj

¹ Čl. 7. st. 1. ZN-a.

obvezivao na neko određeno raspolaganje svojom imovinom – budućom ostavinom, bio bi u suprotnosti sa zakonom utvrđenom slobodom njegova opredjeljenja oporukom² kao jednostranim i strogo osobnim, pa tako i u svako doba opozivnim aktom.

Iako čl. 104. ZN-a govori o ugovoru o sadržaju oporuke, čime bi se upućivalo na zabranu dvostranog pravnog posla (naravno *inter vivos*) sa takvim sadržajem koji bi bio vezan uz određivanje sadržaja oporuke, ipak primjenjujući dosljedno ukazana načela, te zabranu ugovaranja sadržaja oporuke – to bi se i u onom slučaju kada bi i sama oporuka, dakle jednostrani akt ostavitelja, sadržavala obvezu ostavitelja opozvati ili neopozvati neku od odredbi oporuke ili čitavu oporuku, takva odredba u oporuci smatrala bi se ništavom, zbog čega bi sama oporuka vrijedila ali i proizvodila svoj nasljednopravni učinak bez takve odredbe.

4. UGOVOR O ODRICANJU OD NASLJEDSTVA KOJE NIJE OTVORENO

4.1. Općenito

Kao što je ukazano ZN propisao je ništavost onih pravnih poslova, *inter vivos* – ugovora, kojima se raspolaze ostavinom koja još nije otvorena. Ovog zbog pravila da je raspolaganje nasljedstvom moguće i dopušteno samo kada je osoba koja raspolaze doista i postala nositelj toga prava, a to će biti tek nakon otvaranja nasljedstva.

Tako je i čl. 134. st. 1. ZN-a propisano temeljno pravilo prema kojemu odricanje od nasljedstva koje nije otvoreno nema pravnog učinka. Naime, upravo bi se u tom slučaju radilo o raspolaganju budućom ostavinom, dakle, imovinom koja kao takva nije imovina u vlasništvu osobe koja bi time njome raspolagala.

Takva mogućnost nastupiti će čim se nasljedstvo otvori, te se nasljednik tada može valjano odreći nasljedstva. Naime, nasljednopravni sustav prihvaćen u Zakonu o nasljeđivanju polazi od načela da nasljednik stječe nasljedno pravo u času ostaviteljeve smrti, te tada na njega po sili zakona prelazi ostavina umrle osobe, postajući time njegovim nasljedstvom. Slijedom toga u istom času nasljednik stupa u sva prava i obveze ostavitelja koja su vezana uz njegovo svojstvo nasljednika, a što je propisano kroz odredbu čl. 129. st. 1. i 2. ZN-a.

Za razliku od ranije navedenih zabrana sklapanja ugovora o nasljeđivanju dakle svih ugovora u kojima bi predmet raspolaganja bilo buduće nasljedstvo ili buduće nasljedno pravo, odnosno nasljedstvo kojemu se netko nada, (uključujući tu naravno i ugovor o sadržaju oporuke) ZN propisuje iznimku od zabrane odricanja od budućeg nasljedstva – nasljedstva koje nije otvoreno, omogućivši skla-

panje sporazuma (ugovora) između potomka i pretka o odricanju od nasljedstva koje bi potomku pripalo nakon smrti pretka, a takav je izuzetak predviđen i za slučaj kada se bračni drug odriče nasljedstva koje bi mu kao (nadživjelom) bračnom drugu pripalo nakon smrti njegova bračnog druga.³

Navedeno je propisano odredbom čl. 134. st. 2. do 6. ZN-a, čime je, faktično, u naše nasljednopravno uređenje i uveden pravi nasljednopravni ugovor.

4.2. Subjekti ugovora

Ugovor o odricanju od nasljedstva koje još nije otvoreno mogu sklopiti s jedne strane potomak ili bračni drug, te sa druge strane predak, odnosno drugi bračni drug, te će ugovor biti ništav ako bi bio sklopljen između druge dvije osobe, a ne između potomka i pretka, odnosno, bračnih drugova.

Potomak (odnosno bračni drug) koji sklapa takav ugovor mora biti potpuno poslovno sposoban (valja to zaključiti iz sadržaja odredbe st. 1. čl. 134. ZN-a u kojem izričito stoji da takav ugovor može sklopiti samo potomak "...koji može samostalno raspolagati svojim pravima").

4.3. Predmet ugovora

Predmetom ugovora o odricanju od nasljedstva je onaj zakonski dio ostavine na koji bi potomak (odnosno bračni drug) imao pravo u trenutku otvaranja nasljedstva – to je dakle kako njegov redovni zakonski nasljedni dio, tako i njegov nužni dio.

4.4. Forma ugovora

Takav ugovor o odricanju od nasljedstva koje nije otvoreno stoga je formalni pravni posao i valjan je samo ako su ispunjene pretpostavke za njegovu valjanost tj.:

- da je sastavljen u pisanom obliku i ovjeren od suca nadležnog suda, ili
- da je sastavljen u obliku javnobilježničkog akta, ili
- da je sastavljen u pisanom obliku i potvrđen (solemniziran) po javnom bilježniku.

Uz to ovlaštene osobe (sudac, javni bilježnik) dužne su nakon što utvrde identitet pretka i potomka pročitati ugovornicima takav ugovor i upozoriti ih na pravne posljedice ugovora.⁴

³ Čl. 134. st. 2. ZN-a.

⁴ Čl. 134. st. 3. i 4. ZN-a.

Istovjetna odredba o obliku ugovora i dužnosti ovlaštenih osoba (suea, odnosno javnog bilježnika) predviđena je i kao pretpostavka valjanosti ugovora o ustupu i raspodjeli imovine (čl. 106. ZN) i ugovora o doživotnom uzdržavanju (čl. 116. ZN).

² Oporučitelj je u slobodi raspolaganja ograničen samo kroz odredbe o nužnom nasljeđivanju i zbog zaštite opravdanih interesa članova uže obitelji – čl. 7. st. 2. ZN-a.

Ovlaštene osobe dužne su, dakle, provjeriti i utvrditi da ugovorne strane razumiju sadržaj i značaj ugovora koji sklapaju, te posljedice koje će izazvati izjava o odricanju od nasljedstva koju će u takvom ugovoru dati potomak, odnosno bračni drug, pri čemu bi nužan sadržaj upozorenja ugovornika morao biti ukazivanje na hitne učinke ugovora, i to:

- da takvo odricanje vrijedi i za potomke onoga koji se odrekne osim ako samim ugovorom o odricanju, ili naknadnim sporazumom ugovornika nije što drugo određeno;⁵

- da se odricanje odnosi na zakonski dio ostavine, te da je to dakle i njegov nužni dio, a ako je već sastavljena oporuka i na sve ono što bi naslijedio na temelju te i takve oporuke, a sve to nezavisno od veličine (vrijednosti) ostavine koju bi ista imala u času smrti pretka, dakle u trenutku otvaranja nasljedstva;

- da potomak ne može jednostrano (bez suglasnosti pretka) opozvati svoju izjavu danu u takvom ugovoru – sporazumu, kojom se odriče od nasljedstva koje bi mu pripalo.

O formi ovjere koju će izvršiti sudac nadležnog suda, odnosno sastavljanja ugovora u obliku javnobilježničkog akta, odnosno potvrdi – solemnizaciji – po javnom bilježniku, bit će opširnije rečeno uz ugovor o ustupu i raspodjeli imovine, pa kako se radi o održanju iste forme, isto se ima na odgovarajući način primijeniti i u slučaju sklapanja ugovora o odricanju od nasljedstva koje nije otvoreno.

Izjava o odricanju od nasljedstva mora biti jasna i ne može biti pod uvjetom (argument iz čl. 133. st. 1. ZN).

4.5. Pravne posljedice ugovora o odricanju od nasljedstva

Potomak koji se odrekao od nasljedstva (eventualno bračni drug) kao i njegovi potomci (osim u slučaju ako ugovorom o odricanju nije drukčije određeno, odnosno, ukoliko postoji drugačiji naknadni sporazum) gubi nasljedno pravo iz smrti pretka, (odnosno bračnog druga), tako da će se postojanje ovakvog, valjanog, ugovora neposredno odraziti na:

- utvrđivanje osoba koje su u času smrti ostavitelja pozvane na nasljedstvo,
- utvrđivanje vrijednosti i veličine nasljedničkih dijelova.

Naime, nasljedno pravo takvog potomka (bračnog druga) koji se odrekao od nasljedstva **prestalo** je već na temelju sporazuma sa pretkom (bračnim drugom). Zbog čega takav potomak (bračni drug) ni na koji način ne sudjeluje u raspodjeli nasljedstva. Predak, međutim, može i nakon sklapanja takvog ugovora

sastaviti (novu) oporuku i može tom potomku ili bračnom drugu ostaviti dio ostavine ili čak i cijelu ostavinu kao nasljedniku, ili mu ostaviti zapis.

Ako je, međutim, prije sklapanja takvog ugovora o odricanju od nasljedstva sastavljena oporuka, oporučne odredbe u odnosu na tog potomka nemaju pravni učinak (jer je kao što je navedeno njegovo nasljedno pravo prestalo). Takvi će nasljednopravni učinci nastupiti osim ukoliko iz same oporuke ne proizlazi kakva druga namjera oporučitelja (argument iz čl. 136. ZN).

Mogućnost pobijanja ugovora ograničena je samo na potomka (odnosno bračnog druga), i to ako je prilikom njegovog sklapanja bilo mana volje, dakle, prema općim pravilima o pobijanju pravnih poslova.

5. UGOVOR O USTUPU I RASPODJELI IMOVINE ZA ŽIVOTA

5.1. Općenito

Člankom 105. ZN-a propisano je da predak može, poslom među živima, ustupiti i razdijeliti svoju imovinu svojoj djeci i ostalim potomcima, dok je odredbom čl. 111. st. 1. ZN-a dana mogućnost da ustupitelj može takvim ustupom i raspodjelom obuhvatiti i svog bračnog druga, ako se on s tim suglasi.

Navedene odredbe stvaraju temelje za novu iznimku (uz ukazanu iznimku kod ugovora o odricanju od nasljedstva koje nije otvoreno) od utvrđene ništavosti ugovora kojima bi predak, prije svoje smrti, raspolagao svojom imovinom na takav način da se ustupljena imovina ni na koji način ne uključuje u njegovu ostavinu u času njegove smrti (otvaranja nasljedstva).

S obzirom na sadržaj odredaba koje propisuju pretpostavke valjanosti ovog ugovora (čl. 105. i 106. ZN), predmet ustupa i raspodjele ovim ugovorom (čl. 107.), te učinke i pravne posljedice ugovora (čl. 108.), ugovor o ustupanju i raspodjeli imovine može se u bitnome odrediti: kao dvostrani pravni posao među živima koji se sklapa između pretka – ustupitelja i njegovih potomaka (odnosno bračnog druga) kojim predak još za svog života (prije otvaranja nasljedstva) ustupa i raspoređuje cijelu imovinu ili samo jedan njezin dio (odnosno pojedine stvari ili prava) u korist potomka (bračnog druga) uz uvjet da su se svi njegovi potomci (eventualno i bračni drug), koji su po zakonu pozvani naslijediti ga, s tim i takvim ustupom i raspodjelom suglasili, tako da imovina koja je predmetom ugovora nakon smrti ustupitelja ne ulazi u njegovu ostavinu.

Sadržaj ugovora o ustupu i raspodjeli imovine čini izjava ustupitelja (pretka) kojom jasno i određeno ustupa i raspoređuje svoju određenu imovinu (**predmet ustupa i raspodjele**) svim ili samo nekim od svojih potomaka, točno određujući način raspodjele ove imovine, tako da odredi tko će od potomaka još za života ustupitelja dobiti u vlasništvo koji dio imovine, te izjava potomaka (even-

⁵ Naime postoji presumpcija da se odricanje od nasljedstva koje nije otvoreno odnosi "vrijedi" – i za potomke onoga koji se odrekao, ako samim ugovorom nije u tome nešto drugo predviđeno čl. 134. st. 5. ZN-a.

tualno i bračnog druga) o suglasnosti s takvim raspolaganjem (ustupom i raspodjelom). Sadržaj ugovora mogu činiti i drugi (dodatni) ugovorci, kojima predak zadržava određena prava prigodom ustupa i raspodjele, odnosno kojima su potomci (eventualno bračni drug) preuzeli kakve obveze prema pretku.

Ovakvo određenje ugovora o ustupu i raspodjeli imovine ukazuje da ugovor izaziva uz **obveznopravne učinke** – koji se očituju u osnovi u prenošenju imovinskih prava pretka na potomke i za ovakvu vrstu ugovora specifične i bitne **nasljednopravne učinke** zbog kojih se ovakav ugovor i koristi u pravnom prometu.

Valjano sklopljen ugovor o ustupu i raspodjeli imovine za života (o čemu detaljnije u daljnjem tekstu) međutim izaziva i **nasljednopravne učinke** čiji je temelj upravo u suglasnom i sporazumnom odricanju svih potomaka (eventualno i bračnog druga) od nasljednih prava, koji se u odnosu na, naknadnu, buduću ostavinu očituju u tome što:

- sva ona imovina koju je za života predak ustupio i razdijelio (dakle, ona koju su njegovi određeni potomci dobili ustupom i raspodjelom) **ne ulazi u njegovu ostavinu**,
- u času smrti pretka, dakle, otvaranja nasljedstva njegovu ostavinu čini samo ono što nije bilo obuhvaćeno valjanim ustupom i raspodjelom, te ono što je naknadno stekao,
- nemogućnosti zakonskih nasljednika tražiti, zbog povrede svog nužnog dijela, da se ona imovina koja je otuđena ugovorom naknadno vraća kao dar (ovo u slučaju bračnog druga samo ako je i on obuhvaćen ugovorom),
- imovina koja je predmetom ugovora o ustupu i raspodjeli ne uzima se ni u kakav račun prigodom utvrđivanja vrijednosti ostavine.

5.2. Subjekti ugovora o ustupu i raspodjeli imovine za života

Stavkom 1. članka 106. ZN-a propisano je da su ustup i raspodjela valjani samo ako su se s time suglasili **sva djeca i ostali potomci ustupiteljevi, koji su po zakonu pozvani naslijediti ga**.

Izričito odredbom čl. 111. st. 1. ZN-a, ugovorom ustupitelj može obuhvatiti i svog bračnog druga (te je tada i on ugovorna strana).

Dakle, subjekti ugovora su s jedne strane ustupitelj (predak), a sa druge strane njegovi potomci (eventualno i bračni drug), ali samo oni koji bi prema zakonskom redu nasljeđivanja bili pozvani na nasljedstvo pretkove ostavine.

Suglasnost svih potomaka, koji su pozvani na zakonsko nasljeđivanje, nužan je uvjet valjanosti ugovora o ustupu i raspodjeli, dok će se ugovor smatrati valjanim i ako bračni drug ne bude njime obuhvaćen, ali tada naravno uz određene drugačije učinke prema bračnom drugu.

5.3. Predmet ustupa i raspodjele

Ustupom i raspodjelom može biti obuhvaćena samo ustupiteljeva imovina koja postoji u vrijeme sklapanja ugovora, bilo da je to cjelokupna imovina ili samo njezin dio, odnosno, pojedine ustupiteljeve stvari ili prava.

Radi se, dakle, o imovini čiji je ustupitelj vlasnik u trenutku sklapanja ugovora (čl. 107. st. 1. ZN), dok, naprotiv, **predmetom ustupa i raspodjele ne može biti imovina koju će ustupitelj tek naknadno steći**.

Odredba ugovora koja bi predviđala i takvo raspolaganje – kako će se raspodijeliti stvari ili prava koja se tek budu zatekla u ustupiteljevoj ostavini bila bi ništava već i prema izričitoj odredbi st. 2. čl. 107. ZN-a.

Kada to ne bi bio slučaj predmetom ugovora bila bi imovina ustupitelja u času njegove smrti, te bi se u takvom slučaju radilo o zabranjenom ugovoru o nasljeđivanju.

Analogno, ništava bi bila i odredba o tome kako će se rasporediti ona imovina – vlasništvo ustupitelja – koja nije bila izričito predmetom tog ugovora.

Ukoliko ustupitelj (predak) želi raspolagati ustupom i drugom svojom imovinom, koju tek stekne nakon što je već sklopio valjani ugovor o ustupu i raspodjeli, može to učiniti valjano samo sklapanjem novog ugovora o ustupu i raspodjeli imovine. Naravno, to bi mogao učiniti i u odnosu na onu svoju imovinu koju je već imao u času sklapanja ranijeg sporazuma, ali ta imovina istim nije bila obuhvaćena.

5.4. Pretpostavke valjanosti ugovora o ustupu i raspodjeli imovine

5.4.1. Suglasnost djece i ostalih potomaka

Za valjanost ugovora nužna je suglasnost sve djece i ostalih potomaka ustupitelja, i to onih koji su, kako je ukazano, na temelju zakona ovlašteni naslijediti ustupitelja (onih koji su pozvani na njegovo nasljedstvo).

Suglasnost potomci, koji su nužno subjekti takvog ugovora, mogu dati:

- svi istovremeno u času sklapanja ugovora, ali i
- naknadno – i potomak koji se nije suglasio s ugovorom u času sklapanja ugovora, može je dati i naknadno (pristajući sada na sadržaj takvog ugovora), ali uvijek i samo u obliku koji je propisan za valjanost ugovora.

Naprotiv, ugovor o ustupu i raspodjeli imovine nije valjan kada sva djeca i drugi potomci, koji bi po zakonu bili pozvani na nasljedstvo ustupitelja, nisu dali svoju suglasnost, i to ili istovremeno u času sklapanja ugovora ili ukoliko potomak koji nije u tom času dao suglasnost nije niti naknadno valjano pristupio ugovoru.

Međutim, i u takvom slučaju postoji mogućnost da ugovor bude valjan i proizvede pune nasljednopravne učinke iako nije sklopljen sa svim osobama s kojima je morao biti sklopljen, npr.:

- a) ako je za života ustupitelja (znači prije otvaranja nasljedstva) takav potomak – s kojim nije ugovor sklopljen, umro prije ustupitelja (ostavitelja) i ako nije ostavio svojih potomaka;
- b) ako se takav potomak odrekao nasljedstva;
- c) ako je takav potomak nedostojan za nasljeđivanje,
- d) ako takav potomak bude isključen iz nasljeđivanja.

Kada, međutim, nije došlo do navedenih situacija koje bi dovele do toga da sam ugovor o ustupu i raspodjeli imovine bude valjan, takav ugovor ipak će moći proizvesti određene pravne učinke, i to tako što će se, sukladno čl. 109. ZN-a sve što je ustupljeno ostalima smatrati darom i sa tom će se imovinom (nakon smrti ustupitelja) postupati kao sa darovima učinjenim nasljednicima. Znači to da se u takvom slučaju neće raditi o raspolaganju imovinom na temelju ugovora o ustupu i raspodjeli već darovnom ugovoru.

Posljedica toga jest to što se takva ustupljena imovina smatra sastavnim dijelom otvorene ostavine pretka, te potomci koji su se suglasili s ugovorom i dobili raspodjelom određenu imovinu, takvu će imovinu zadržati kao primljeni dar ali uz primjenu instituta uračunavanja dara u nasljedni dio tih osoba (daroprimaca).

Iste posljedice nastupit će i u slučaju ako se ustupitelju, nakon ustupa i raspodjele, rodi dijete ili se pojavi nasljednik koji je bio (u času sklapanja ugovora) proglašen nestalim ili umrlim. Naime, sve su to slučajevi kada se u trenutku otvaranja nasljedstva – smrti ustupitelja pojavljuju oni zakonski nasljednici koji su pozvani na nasljedstvo, a nisu bili obuhvaćeni – nisu dali suglasnost na sklopljeni ugovor, što je jedan od temeljnih uvjeta valjanosti ugovora.

Zakon, međutim, za sve ove slučajeve ne propisuje ništavost ugovor u cijelosti već dozvoljava njegovu konverziju u darovni ugovor.

5.4.2. Suglasnost bračnog druga ustupitelja

Hoće li bračni drug ustupitelja biti obuhvaćen ugovorom o ustupu i raspodjeli imovine ovisi o volji ustupitelja, koji može, ali i ne mora, ugovorom o ustupu obuhvatiti i svog bračnog druga, ali i o volji bračnog druga ustupitelja, jer da bi on valjano bio obuhvaćen ugovorom nužno je da se suglasio s time i sa sadržajem ugovora.

Ugovor o ustupu i raspodjeli, pa tako i sama raspodjela, bit će valjani i u slučaju kada bračni drug ustupitelja nije obuhvaćen ugovorom, ali u tom slučaju njegovo pravo na nužni dio ostaje "neokrnjeno" (st. 2. čl. 111. ZN).

To znači da će se prigodom utvrđivanja vrijednosti ostavine radi određivanja nužnog dijela tog (nadživjelog) bračnog druga, smatrati kao darovi sve ono što je ustupitelj za života ustupio i raspodijelio svojim potomcima.

5.4.3. Oblik ugovora o ustupu i raspodjeli imovine

Ugovor o ustupu i raspodjeli imovine za života **strogo je formalni ugovor**, za čiju su pravovaljanost (kako bi isti proizveo zakonom predviđene pune učinke) nužne sljedeće pretpostavke, koje se tiču samog oblika – forme sklapanja toga ugovora, tako da ugovor mora biti:

- sastavljen u pisanom obliku i ovjeren od suca nadležnog suda, ili
- sastavljen u obliku javnobilježničkog akta, ili
- sastavljen u pisanom obliku i potvrđen (solemniziran) po javnom bilježniku.

Uz ispunjenje zahtjeva vezanih uz sam pisani oblik, te ovjeru odnosno potvrdu (solemnizaciju) ugovora odnosno sastavljanje u obliku javnobilježničkog akta, ZN u st. 3. čl. 106. predviđa da su u svim tim slučajevima ovlaštene osobe (nadležni sudac, odnosno javni bilježnik) ugovornicima dužni pročitati ugovor i upozoriti ih na posljedice ugovora.

Dosadašnji Zakon o nasljeđivanju (Nar. nov., br. 52/71, 47/78, 66/00) propisivao je za valjanost ugovora uvjet da bude "sastavljen u pismenom obliku i ovjeren od suca" (čl. 112. st. 2. dosadašnjeg Zakona o nasljeđivanju), uz dužnost suca da ugovor pročita ugovornicima i da upozori na njegove posljedice (pravne učinke). Važeći Zakon o nasljeđivanju uveo je, dakle, u krug ovlaštenih osoba koje sudjeluju u sastavljanju i potvrdi (solemnizaciji) ugovora i javne bilježnike.

U praksi sudova, kao i u pravnoj literaturi koja se bavi, naravno propisima dosadašnjeg Zakona o nasljeđivanju, javili su se oprečni stavovi o pitanju utjecaja propusta – tada suca kao ovlaštene osobe u postupku pri sklapanju i ovjeri ugovora o ustupu i raspodjeli imovine, pročitati ugovor i upozoriti ugovornike na pravne posljedice sporazuma (čl. 112. st. 3. dosadašnjeg Zakona o nasljeđivanju).

Tako je, sa jedne strane bilo izraženo mišljenje da ova radnja nije predviđena kao pretpostavka valjanosti ugovora, već da predstavlja samo dužnost suca, pa je slijedom toga izraženo stajalište da ugovor o ustupanju i raspodjeli ne bi bio nevaljan samo zbog toga što je sudac propustio tu dužnost.⁶

Nasuprot tome bilo je izraženo stajalište koje je polazilo od stroge interpretacije norme koja je propisivala formu sklapanja toga ugovora i stoga se opredijelila za nevaljanost ugovora pri čijem sklapanju nije poštivana navedena dužnost suca (pročitati ugovor i upozoriti stranke na pravne posljedice istog).⁷

O tom pitanju, dužnosti suca da strankama ugovor pročita i da ih upozori na njegove posljedice, na što se sudska praksa uglavnom određivala u sporovima koji su bili vezani uz ugovor o doživotnom uzdržavanju (– naime propisi u odno-

⁶ dr. Milan Kreč i Đuro Pavić: Komentar Zakona o nasljeđivanju (sa sudskom praksom), Narodne novine, Zagreb, 1964. – str. 335.

⁷ Blagojević, Antić: Nasledno pravo, Naučna knjiga, Beograd, 1988. – str. 372.

su na taj ugovor sadržavali su identičnu obvezu suda), sudovi su se priklonili drugom stajalištu, nalazeći tu obvezu bitnim sadržajem propisane forme, pa tako i valjanosti samog ugovora.⁸

Primjenjujući propise vežećeg ZN-a na sporno pitanje čini se da pri tome valja cijeniti da se odredba o takvoj dužnosti – sada suca i javnog bilježnika – nalazi u st. 3. čl. 106. ZN-a, koji nosi naslov "Pretpostavke za valjanost ustupa i raspodjele" i izričito označava da sadržaj članka čine one pretpostavke koje su nužne za valjanost ugovora, tako da neispunjenje nekog od propisanih uvjeta – ovdje konkretno eventualnog propusta ovlaštenih osoba pročitati ugovor ugovornicima i upozoriti ih na posljedice, dovodi do nevaljanosti tog ugovora. To tim više, što je strogost forme svakako propisana upravo radi sprječavanja zlouporabe i zaštite prava zakonskih nasljednika koji sklapanjem takvog ugovora izazivaju sebi važne nasljednopravne učinke.

Naime, samo kada su ugovornici izričito i jasno upozoreni na sadržaj ugovora i njegove posljedice, tek tada mogu i valjano izraziti svoju suglasnost sa sadržajem takvog ugovora, pristajući na sve učinke (obveznopravne, a posebno nasljednopravne) koje će taj i takav ugovor proizvesti.

Daljnje pitanje koje se može javiti i u primjeni navedenoga propisa (zaključujući to na temelju prakse koja se javila i u primjeni odredaba dosadašnjeg Zakona o nasljeđivanju) jest i mogućnost da ovlaštene osobe stvarno ugovornicima pročitaju ugovor i upozore ih na posljedice ugovora, ali da propuste ovu radnju utvrditi prilikom ovjere, solemnizacije, odnosno sklapanja javnobilježničkog akta.

Čini se da bi u tom slučaju bilo moguće (na odgovarajući način) primijeniti stajališta izražena u dosadašnjoj sudskoj praksi, koja se razvijala u primjeni dosadašnjeg Zakona o nasljeđivanju, (ponovno vezanoj uz ovjeru ugovora o doživotnom uzdržavanju) prema kojoj je bitno, u eventualnom sporu, utvrditi je li te radnje ovlaštena osoba doista faktično izvršila, pa ukoliko jest, okolnost što je u samom aktu propustila to utvrditi ne bi dovelo u pitanje valjanost samog ugovora.

Takva su stajališta primjerice, izražena u odlukama Vrhovnog suda Republike Hrvatske u kojima je rečeno:

"Okolnost što u aktu kojim je ovjeren ugovor o doživotnom uzdržavanju nije konstatirano da je sudac strankama pročitao ugovor i upozorio ih na posljedice ne čini nevaljanim taj ugovor kada je utvrđeno da je sudac to učinio."⁹

"Okolnost što sudac pri ovjeri nije doslovno pročitao ugovor o doživotnom uzdržavanju ne čini taj ugovor nevaljanim kad je ugovornik bio u cijelosti upo-

znat sa svim odredbama ugovora, a sudac je upozorio stranke sa sadržajem i značenjem pravnog posla."¹⁰

5.4.3.1. **Ovjera ugovora o ustupu i raspodjeli imovine od strane suca**

Sudac koji je ovlašten izvršiti ovjeru ugovora o ustupu i raspodjeli jest sudac općinskog suda, s time što sukladno odredbi st. 2. čl. 106. ZN-a takvu ovjeru ne bi bila ovlaštena izvršiti niti jedna druga osoba u sudu – primjerice sudski savjetnik.

Radnjama prethodi utvrđivanje istovjetnosti ugovornika.

Postupak ovjere ugovora od strane suca ne sastoji se, kao što je već i ranije ukazano samo od ovjere potpisa ugovornih stranaka, već u bitnoj obvezi – dužnosti suca ugovor pročitati i ugovornike upozoriti na posljedice koje će izazvati učinci ugovora.

Takvo upozorenje trebalo bi, u nužnom, sadržavati upozorenje na barem sljedeće posljedice ugovora koji stranke namjeravaju sklopiti:

- da će ugovor o ustupu i raspodjeli imovine biti valjan i proizvoditi učinke samo ako su se s ustupom i raspodjelom suglasila sva djeca i ostali potomci ustupitelja koji su po zakonu pozvani naslijediti ga u času njegove smrti, te će ugovornike u tom smislu ispitati o krugu potencijalnih zakonskih nasljednika, te posebno upozoriti ako tko od takvih potencijalnih nasljednika nije nazočan ili se nije suglasio sa takvim ustupom ili raspodjelom;
- da će u času smrti ustupitelja njegovu ostavinu činiti samo ona imovina koja je bila obuhvaćena ugovorom, kao i imovina koju je ustupitelj naknadno nakon sklapanja ugovora stekao;
- da se ono što njegovi potomci budu dobili ustupom i raspodjelom ne uzima ni u kakav račun pri utvrđivanju vrijednosti ostavine;
- da se potomci (eventualno bračni drug ukoliko je obuhvaćen ugovorom) ne mogu u slučaju otvaranja ostavine pozvati na svoj nužni dio;
- na prava ustupiteljeva bračnog druga ako isti nije obuhvaćen ugovorom;
- da ugovornici ne mogu jednostrano odustati od ugovora.

Tek nakon toga, a pošto se sudac uvjerio da su ugovornici shvatili potpune pravne učinke koje će izazvati ugovor koji namjeravaju sklopiti, izrazili svoju volju da sklapaju ugovor sa upravo takvim učincima, sudac će nakon što su ugovornici potpisali ugovor ovjeriti tako što će pisano potvrditi da je ugovornicima pročitao ugovor, te da ih je upozorio na pravne posljedice ugovora, nakon čega će se sudac potpisati i staviti na pismeno sudski pečat.

U ovako izvršenom ovjerom pisano sastavljeni ugovor dobiti će značaj javne isprave.

⁸ Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, U-III-853/1998 od 6. 2. 2002. g. – Jadranko Crnić, Ana-Marija Končić, Zakon o nasljeđivanju, s komentarom, sudskom praksom, priložina, primjerima i abecednim kazalom pojmova, Organizator Zagreb, 2003., str. 317.

⁹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev-2671/86 od 31. siječnja 1990. – citirano prema I. Crnić, A.-M. Končić, op. cit. str. 331.

¹⁰ Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev-2772/87 od 28. prosinca 1989. – citirano prema I. Crnić, A.-M. Končić, op. cit. str. 331.

5.4.3.2. Sastavljanje ugovora o ustupu i raspodjeli imovine u obliku javnobilježničkog akta

Javnobilježnički akt je javnobilježnička isprava o pravnim poslovima i izjavama koje je sastavio javni bilježnik (čl. 3. st. 1. Zakona o javnom bilježništvu – Nar. nov., br. 78/93, 29/94, 162/98). Ako su prigodom njegova sastavljanja i izdavanja ispunjene sve bitne formalnosti propisane Zakonom, takav javnobilježnički akt postaje javna isprava – ima snagu javne isprave sukladno st. 2. čl. 3. Zakona o javnom bilježništvu.

Kada se ugovor o ustupu i raspodjeli imovine sastavlja u formi javnobilježničkog akta primijeniti će se odgovarajuće opće odredbe o javnobilježničkim ispravama sadržane u Glavi četvrtoj Zakona o javnom bilježništvu.

Za razliku od ovjere ugovora o ustupu i raspodjeli, po sucu nadležnog suda, kada će ugovornici donijeti i predati na ovjeru već sastavljen – gotov tekst budućeg ugovora, u slučaju ugovora koji se sastavlja u obliku javnobilježničkog akta, javni bilježnik će postupiti sukladno odredbi članka 57. Zakona o javnom bilježništvu. Dakle, javni bilježnik će, ako je to moguće, ispitati jesu li ugovornici sposobni za sklapanje ugovora, objasniti ugovornicima smisao i posljedice posla i uvjeriti se o njihovoj pravoj i ozbiljnoj volji.

Javni bilježnik će, na temelju usmenih izjava ugovornika, jasno i određeno sastaviti ugovor, koji će nakon toga sam pročitati ugovornicima i neposrednim pitanjima uvjeriti se da upravo tako sastavljen ugovor (svi njegovi bitni elementi) po svom sadržaju u svemu, odgovara volji ugovornika.

S obzirom na izričito propisanu obvezu o dužnosti čitanja ugovora ugovornicima i upozorenja o pravnim posljedicama koje sadrži i posebna odredba o pretpostavkama valjanosti ugovora iz st. 3. čl. 106. ZN-a bilo bi korisno ovu činjenicu utvrditi već i u samom tekstu ugovora.

Za nužni sadržaj upozorenja ugovornika na pravne posljedice ugovora vrijedi sve što je rečeno u ranijem dijelu pod 5.4.3.1. – ovjera ugovora o ustupu i raspodjeli imovine od strane suca.

Nakon toga ugovornici će potpisati taj ugovor, te će ga potvrditi i javni bilježnik.

Pitanje nazočnosti ugovornika u trenutku sastavljanja ugovora o ustupu i raspodjeli u obliku javnobilježničkog akta riješeno je odredbom čl. 56. Zakona o javnom bilježništvu prema kojoj je – stavak 1., izričito propisano da se nasljednopravni ugovori mogu sastaviti pred javnim bilježnikom samo ako su istovremeno nazočni svi ugovaratelji.

5.4.3.3. Solemnizacija (potvrđivanje) ugovora o ustupu i raspodjeli po javnom bilježniku

Za razliku od slučaja sastavljanja ugovora o ustupu i raspodjeli imovine u obliku javnobilježničkog akta, ugovornici kao i u slučaju ovjere ugovora od strane suca, mogu donijeti javnom bilježniku već gotov (sastavljen tekst ugovora) o ustupu i raspodjeli imovine koji je, dakle, već sastavljen u pisanom obliku, a radi

njegove potvrde (solemnizacije). I u ovom se slučaju radi o potvrdi – solemnizaciji kojom će privatna isprava dobiti snagu javnobilježničkog akta. U postupku solemnizacije javni će bilježnik ugovor ispitati sukladno odredbama čl. 57. i 58. Zakona o javnom bilježništvu, ugovor će ugovornicima pročitati i upozoriti ih na njegove posljedice, te će ga nakon toga i potvrditi.

U odnosu na sadržaj upozorenja u svemu vrijedi ono što je rečeno u ranijem tekstu koji se odnosi na ovjeru ugovora po sucu, odnosno sastavljanju u obliku bilježničkog akta.

5.5. Učinci ugovora o ustupu i raspodjeli imovine

Valjani ugovor o ustupu i raspodjeli imovine za života proizvest će pravne učinke koji se odražavaju kroz određene:

- obvezno pravne učinke, te
- nasljednopravne učinke.

U odnosu na obveznopravne učinke ugovora valja ukazati da se isti, u bitnom, odražavaju u prijenosu vlasništva one imovine koja je predmetom ustupa i raspodjele (nekretnine, pokretne stvari, prava), odnosno u preuzimanju određenih obveza (doživotnog uzdržavanja, davanja doživotne rente ...) od strane potomaka (eventualno bračnog druga) ili se kroz njih osnivaju neke osobne služnosti ili stvarni teret na svim ili nekim predmetima ustupa koji prelaze u vlasništvo potomaka (bračnog druga).

Naime, ugovor o ustupu i raspodjeli je u osnovi obveznopravni ugovor kojim predak, kao ustupitelj, prenosi vlasništvo svoje imovine (cijele ili jednog njezinog dijela, odnosno na pojedinim stvarima ili pravima) na potomke (bračnog druga). Takav obvezno pravni učinak svakako je i smisao sklapanja ovog ugovora, ali ono što bitno obilježava i izdvaja ovu vrstu ugovora od ostalih, upravo su **nasljednopravni učinci** koje ugovor proizvodi.

Bitan učinak koji nastupa zaključenjem valjanog ugovora o ustupu i raspodjeli imovine jest to što će u trenutku smrti ustupitelja (koji je, dakle, još za života valjano ustupio i razdijelio svoju imovinu) **njegovu ostavinu činiti samo ona imovina koja nije bila obuhvaćena valjanim ustupom, kao i ona imovina koju je naknadno stekao** (dakle, nakon sklapanja ugovora), a njome na isti način – eventualnim novim ugovorom nije raspolažao.

Stoga je odredbom st. 2. čl. 108. ZN-a i propisano da se sva ona imovina koja je bila predmetom ustupa i raspodjele, i koja je raspoređena ustupiteljevim potomcima ni na kakav način ne uzima prigodom utvrđivanja vrijednosti ostavine iza ustupitelja.

To znači da se ta imovina – koju su njegovi potomci već dobili ustupom i raspodjelom:

- ne uzima ni na kakav način prilikom utvrđivanja nužnog dijela pojedinog nasljednika, tako da niti potomci ustupitelja, a niti bračni drug ukoliko se i bračni

drug suglasio s ustupom i raspodjelom, te je istim ugovorom i on obuhvaćen, ne mogu takvo raspolaganje imovine pobijati zbog povrede njihovog nužnog dijela i ta se imovina ne uzima ni u kakav račun prigodom utvrđivanja vrijednosti ostavine radi izračunavanja nužnog dijela, i

– ne uzima niti u kakav račun prigodom utvrđivanja zakonskog dijela nekog od nasljednika, dakle, ta imovina koja je stečena na temelju ugovora o ustupu i raspodjeli ne računa se niti u nasljedni dio potomka.

Pretpostavka ustupanja ovih potpunih nasljednopravnih učinaka jest njegova valjanost u smislu odredbe članka 106. Zakona o nasljeđivanju.

Već je u tekstu ukazano da Zakon o nasljeđivanju predviđa i slučajeve kada ovaj ugovor, zbog određenih nedostataka, ili nastupa određenih činjenica neće proizvesti ukazane bitne nasljednopravne učinke, ali će ipak zadržati svoj obveznopravni učinak zbog propisane konverzije ugovora o ustupu i raspodjeli imovine u ugovor o darovanju.

Tom, zakonskom konverzijom (predviđenom kroz odredbe čl. 109. i čl. 111. st. 3. ZN) sve ono što je ostavitelj ustupio i raspodijelio svojim potomcima smatrati će se darom u slučaju:

– kada se ustupitelju nakon ustupa, rodi dijete ili se pojavi nasljednik pozvan na zakonski red nasljeđivanja, a koji je bio proglašen nestalim ili umrlim (čl. 109.),

– kada se sa ustupom i raspodjelom nije suglasio netko od ustupiteljevih potomaka koji je po zakonu pozvan naslijediti ga (čl. 109.),

– kada ustupitelj bračni drug ne bude obuhvaćen ugovorom o ustupu (čl. 111.).

Valja posebno upozoriti, da će ipak posljedice koje izaziva ovakva konverzija biti različite u slučajevima nepostojanja suglasnosti svih potomaka, odnosno nastupa činjenice rođenja djeteta, ili pojavljivanja i drugog zakonskog nasljednika, od onog slučaja kada ugovorom nije bio obuhvaćen drug ustupitelja.

Odredba čl. 109. ZN-a (koja regulira prvu skupinu slučajeva) propisuje da će se “ono što je ustupljeno smatrati darom i s time će se nakon smrti pretka postupiti kao s darovima učinjenim nasljednicima”. Dakle, ugovor o ustupu neće proizvoditi nikakve nasljednopravne učinke između potomaka, jer se ta imovina ima smatrati dijelom ostavine iza pokojnog pretka.

U drugom slučaju – opisanom čl. 111. ZN-a, dakle, kada ugovorom nije obuhvaćen bračni drug, prema st. 3. čl. 111. ZN-a “ustup i raspodjela nisu zbog toga nevaljani” – dakle ugovor će proizvesti nasljednopravne učinke između potomaka i na tome će ostati takvi učinci.

Naime, prema st. 2. čl. 111. ZN-a bračnom drugu “njegovo pravo na nužni dio ostaje neokrnjeno” što znači da u odnosu na njega ne nastupaju nasljednopravni učinci, tako da se samo u odnosu na njega ustupljena imovina smatra darom.

5.6. Opoziv ugovora o ustupu i raspodjeli imovine

Odredba čl. 114. ZN-a propisuje mogućnost ustupitelja (pretka) opozvati ugovor o ustupu i raspodjeli glede određenog potomka ili bračnog druga (ovo naravno u onom slučaju kada je i bračni drug bio obuhvaćen ugovorom) i zahtijevati da mu potomak, odnosno bračni drug vrati ono što je ustupom i raspodjelom primio.

Zakon o nasljeđivanju dijeli, pri tome razloge za opoziv u dvije osnovne skupine, razlikujući ih prema ovlaštenju ustupitelja da u slučaju nastupa – ostvarenja jednih uvijek ima pravo opozvati ugovor, odnosno za slučaj nastupa drugih kada je ostavljeno sudu odlučiti hoće li dozvoliti vraćanje imovine koja je ustupom dana ili će samo naložiti ispunjenje vezano uz određenu obvezu potomka (eventualno bračnog druga) iz toga ugovora.

Tako će ustupitelj (predak) imati izričito – apsolutno pravo opozvati ugovor i zahtijevati da mu potomak (odnosno bračni drug) vrati ono što je ugovorom o ustupu i raspodjeli primio u sljedećim slučajevima:

– ako se ostvare pretpostavke pod kojima bi mogao opozvati i učinjeno mu darovanje,

– ako potomak (odnosno bračni drug) ne daje njemu – ustupitelju, ili kome drugome uzdržavanje koje je određeno poslom ustupanja i raspodjele,

– ako potomak (odnosno bračni drug) ne isplati dugove ustupitelja, a ta mu je isplata naložena poslom ustupanja i raspodjele.

Takvi razlozi, ako se utvrdi njihovo postojanje uvijek će dovesti do osnovnog opozivanja ugovora – dakle, ocjena suda u slučaju postojanja spora u takvim će se slučajevima ograničiti samo na utvrđenje da li se ostvario koji od navedenih razloga iz čega će i slijediti odluka (u slučaju pozitivnog utvrđenja) o prihvaćanju zahtjeva upravljenog na i nalažanje vraćanja primljenog i to bez mogućnosti suda da ocjenjuje neke druge činjenice vezane uz činidbe ugovaratelja.

Za razliku od takvog, apsolutnog prava ustupitelja na opoziv ugovora, kada će do opoziva doći samom odlukom ustupitelja (naravno u slučaju ostvarenja barem jednog od ukazanih razloga), odredba st. 3. čl. 114. ZN-a određuje – za druge slučajeve neispunjenja obveza koju su potomak, odnosno bračni drug, preuzeli ugovorom o ustupu i raspodjeli – ovlaštenje sudu odlučiti hoće li u konkretnom sporu dozvoliti opoziv ugovora i prihvatiti zahtjev za vraćanje danoga, ili će samo naložiti ispunjenje. Dužnost je suda, pri odlučivanju voditi računa i cijeniti važnost koju ugovorena a neispunjena obveza (teret) preuzeta od potomka (bračnog druga) ima za ustupitelja, te o svim drugim okolnostima konkretnog slučaja.

Pri tome valjat će, svakako, cijeniti karakter samog ugovora prema kojem predak ustupa i predaje određenu imovinu u vlasništvo potomka (odnosno bračnog druga), čime može doći do toga da ostane bez sredstava nužnih za svoje uzdržavanje (ili uzdržavanje svog bračnog druga, ili neke druge osobe koju je po zakonu ili nekoj drugoj osnovi dužan ili voljan uzdržavati) ili kojima bi svoj životni standard održavao u bitnome na onom stupnju na kojem se nalazio prije

ustupa imovine, a zbog čega bi i ugovarao određeni teret ili obvezu potomka (bračnog druga) – dakle kako se njegovo ekonomsko stanje ne bi bitno pogoršalo.

U slučaju kada bi zbog neispunjenja obveze potomka (bračnog druga) došlo do ugrožavanja njegova uzdržavanja ili bitnog pogoršanja njegovog životnog i ekonomskog standarda (ili isto za osobe u čiju bi korist ovo ugovorio) tada bi svakako takav slučaj opravdavao prihvaćanje zahtjeva za vraćanjem oduzete imovine.

Naprotiv, u onim slučajevima kada neispunjenje preuzete obveze u bitnome ne pogoršava položaj ustupitelja (ili treće osobe) niti je obveza takvog karaktera, opravdanim se čini odluka o nalaganju ispunjenja obveze (tereta) uz ostavljanje netaknutim spornog ugovora o ustupu i raspodjeli. Ukazana su razlikovanja samo prikaz mogućih kriterija koje će sud cijeliti u ovakvim slučajevima, pri čemu će svakako odluka suda ovisiti o ocjeni čitavog niza konkretnih činjenica u njihovoj međusobnoj povezanosti.

5.6.1. Posljedice u slučaju opoziva ugovora

Direktna posljedica opoziva ugovora o ustupu i raspodjeli jest vraćanje ustupitelju svega onoga što je potomak (ili bračni drug) u odnosu na kojeg je ugovor opozvan, primio na temelju tog ugovora (te je na temelju ugovora i izašlo iz vlasništva ustupitelja).

Opoziv ugovora o ustupanju i raspodjeli moguć je i samo protiv (prema) jednog od više ugovornika, ako su se samo u odnosu na jednoga od njih ispunili razlozi za opoziv, odnosno prema više ugovornika ili svima, pod istim uvjetom – dakle da su se za svakog od njih ispunili određeni razlozi.

Ugovor, koji je dakle opozvan samo protiv nekog od potomaka (ili bračnog druga) ne gubi na valjanosti i važnosti u odnosu na druge potomke (eventualno bračnog druga) koji su također bili obuhvaćeni ugovorom i u odnosu na koje ugovor nije opozvan. Ugovor će u odnosu na njih nastaviti proizvoditi sve pravne učinke – kako one obveznopravnog karaktera, tako i nasljednopravnog.

To, svakako neće biti slučaj i u odnosu na onog (one) potomke odnosno bračnog druga prema kojemu je ugovor opozvan, već su njihova prava i položaj, nakon smrti ustupitelja propisana čl. 115. ZN-a.

Stoga će taj potomak, u slučaju kada je morao vratiti ustupitelju ono što je primio prilikom ustupa i raspodjele moći – sada kao zakonski nasljednik u ostavinskom postupku:

– zahtijevati svoj nužni dio nakon ustupiteljeve smrti (naravno ako nije isključen iz nasljedstva ili nedostojan za nasljeđivanje – što su bili razlozi za opoziv, a niti se odrekao nasljedstva).

Uz to, prema odredbi st. 2. čl. 115. ZN-a pri izračunavanju njegovog nužnog dijela, dijelovi imovine koje je ostavitelj za života ustupio i raspodijelio svojim ostalim potomcima ili bračnom drugu smatrat će se darom.

Dakle, takav potomak (eventualno bračni drug) neće moći tražiti da se imovina koja je razdijeljena ustupiteljevim potomcima (eventualno njegovom bračnom drugu) **uračunaju u njihov nasljedni dio**, kakav je slučaj predviđen za slučaj kada se jedan od potomaka nije suglasio s ugovorom.

Uporedba st. 3. čl. 111. sa st. 2. čl. 115. ZN-a, ukazuje na to da će potomak koji je morao vratiti ono što je primio ustupom i raspodjelom doći tada u isti položaj (glede svog nasljednog prava i položaja) kao i bračni drug ustupitelja u onom slučaju kada nije bio obuhvaćen ugovorom.

5.7. Zadržavanje raznih prava prigodom ustupa i raspodjele

Prigodom ustupa i raspodjele ustupitelj može za sebe, ili za svog bračnog druga, ili za sebe i svog bračnog druga, ili za koju drugu osobu odrediti – osnivanje neke osobne služnosti ili stvarnog tereta na svim ili nekim predmetima ustupanja – ugovoriti doživotnu rentu u naravi ili novcu ili doživotno uzdržavanje ili kakvu drugu naknadu.

Navedeno je predviđeno odredbom čl. 110. ZN-a, te je tako uz mogućnost da ugovor o ustupu i raspodjeli imovine u potpunosti bude besplatni pravni posao, predviđeno da ustupitelj za sebe ili svog bračnog druga, odnosno za neku treću osobu, zadrži neko od navedenih prava ili tereta, odnosno da suugovornici (potomeci pa i bračni drug) preuzmu obvezu plaćanja ili davanja doživotne rente ili doživotnog uzdržavanja, odnosno neku drugu obvezu.

Time će ugovor o ustupu i raspodjeli postati mješovitim pravnim poslom.²¹ Karakter svakog pojedinog ugovora ocijeniti će se prema vrijednosti imovine kojom je ustupitelj raspolagao u korist određenog potomka (bračnog druga), te prema vrijednosti obveze, odnosno tereta koji je osnovan – zadržan na toj imovini.

Navedenom zakonskom odredbom uvedeno je, dakle, i pravo na ugovaranje doživotne rente bilo u novcu ili u naravi, te na ugovaranje doživotnog uzdržavanja.

Zbog određene sličnosti ovih instituta, posebice s obzirom i na postojanje ugovora o doživotnom uzdržavanju – kao samostalnog pravnog posla reguliranog upravo odredbama Zakona o nasljeđivanju ukratko se ukazuju osnovne karakteristike ovih instituta.

Ugovaranjem doživotne rente bilo u novcu ili u naravi, potomak se obvezuje da će ustupitelju (i, ili bračnom drugu ustupitelja, odnosno trećoj osobi) plaćati do njihove smrti određeni novčani iznos ili određeno davanje u naravi s tim što su ta davanja određena ili barem određiva u nekom iznosu.

²¹ Tako J. Črnjč, A.-M. Končić, op. cit. str. 307.

Ako su iznosi davanja vezani uz osiguranje životnih potreba ustupitelja tada se radi o ugovorenom doživotnom uzdržavanju.

Međutim, ovako ugovoreno doživotno uzdržavanje u ugovoru o ustupu i raspodjeli imovine razlikuje se od ugovora o doživotnom uzdržavanju – propisanog odredbom čl. 116. do 121. ZN-a.

Naime, u slučaju ugovorenog doživotnog uzdržavanja uz ugovor o ustupu i raspodjeli imovine, ustupitelj – na temelju ugovora i odgovarajućeg modusa – odmah prenosi pravo vlasništva na imovinu koja je predmetom ugovora i to na potomka (eventualno bračnog druga) dok u slučaju sklapanja ugovora o doživotnom uzdržavanju primatelj uzdržavanja zadržava za svog života vlasništvo na stvarima, te vlasništvo prelazi na davatelja uzdržavanja tek u času smrti primatelja uzdržavanja.

Za slučaj kada su prava osnovana za ustupitelja i njegova bračna druga zajedno, u slučaju smrti jednog pripadaju ta prava u cjelini drugom do njegove smrti, ako nije što drugo ugovoreno ili ne proizlazi iz okolnosti slučaja – st. 2. čl. 110. ZN-a.

Upravo će u slučaju ugovorenog doživotnog uzdržavanja doći do neprijemljivanja navedenog osnovnog pravila, odnosno do situacije da se ne primjenjuje takvo "priraštanje" onoga što je davano za uzdržavanje primatelja koji je umro u korist drugog nadživjelog korisnika te obveze. Naime, upravo će to, biti takve okolnosti slučaja koje će opravdati da se sa nekom smrću ustupitelja ili njegovog bračnog druga, davanje nadživjelome srazmjerno smanji – u onom omjeru koji je dovoljan za zadovoljavanje njegovih životnih potreba, jer je upravo to i bio smisao ugovorene obveze.

To, međutim, neće biti slučaj kada je ugovorena doživotna renta (bilo u naravi ili u novcu), već će se tada primijeniti zakonska pretpostavka da u slučaju smrti jednoga, drugome pripada pravo u cjelini – dakle u tom se slučaju obveza neće smanjiti za dio koji bi se odnosio na umrloga.

5.8. Odgovornost za dugove

Ugovorom o ustupu i raspodjeli potomci ustupitelja postat će vlasnicima (uz ispunjenje svih pretpostavaka za stjecanje vlasništva) određene imovine ustupitelja kao posljedicom nastupa obveznopравnih učinaka ugovora. Neće se, dakle, u ovom slučaju raditi o nastupu univerzalne sukcesije u prava, pa tako i obveze ustupitelja, kao što bi to bio slučaj pri nasljeđivanju ostavine.

Stoga je ZN, odredbom čl. 112. st. 1., određeno da potomci između kojih je ustupitelj razdijelio svoju imovinu ne odgovaraju za njegove dugove, ako što drugo nije određeno prilikom ustupa i raspodjele. Time je otvorena mogućnost ugovaranja obveze potomka – prema pretku – ispuniti neku njegovu obvezu koju on ima prema određenom vjerovniku.

Ako dode do takvog slučaja ugovaranja, prilikom sklapanja ugovora o ustupu i raspodjeli imovine, postavlja se pitanje odnosa između pretka (dužnika), potomka koji je tim ugovorom preuzeo odgovornost za određeni dug ili dugove ustupitelja, te vjerovnika toga duga.

U takvom slučaju, kada je ova obveza potomka preuzeta samo u okviru ugovora o ustupu i raspodjeli imovine (dakle, bez sudjelovanja vjerovnika) vjerovnik nema nikakvo pravo prema potomku jer nije došlo ni do kakve promjene u obveznopравnom odnosu iz kojeg potječe dug, odnosno tražbina vjerovnika prema pretku kao dužniku. Samo pretak – dužnik odgovara i nadalje vjerovniku i samo od njega vjerovnik može zahtijevati ispunjenje dugovane obveze.

Ako potomak (koji se prema pretku obvezao ispuniti neku njegovu obvezu) ne ispuní obvezu ustupitelja pravovremeno i u svemu kako ona glasi, on će odgovarati ustupitelju, ako ispunjenje obveze vjerovnik zatraži od ustupitelja. Nadalje, ta činjenica ako ne isplati ustupiteljeve dugove, a ta mu je isplata naložena upravo ugovorom o ustupu i raspodjeli, može biti i razlog opoziva ugovora u odnosu na tog potomka, sukladno odredbi čl. 114. st. 2. ZN-a.

Nasuprot ovakvoj pravnoj situaciji, da bi potomci odgovarali direktno vjerovniku, nužno je da dode do promjene u obveznopравnom odnosu iz kojeg potječe dug, tako da dode do promjene na strani dužnika – preuzimanjem duga.

Do toga će doći sklapanjem ugovora o preuzimanju duga (čl. 446. Zakona o obveznim odnosima), dakle ugovorom između dužnika (ustupitelja) i treće osobe (potomka) kojim treća osoba – potomak preuzima na sebe dug tog dužnika, ali uz vjerovnikov pristanak, čime će takav ugovor ostvariti pravni učinak i prema vjerovniku. Tako što će tada preuzimalac (potomak) stupiti na mjesto starog dužnika (ustupitelja) i time će se ustupitelj kao "stari dužnik" osloboditi svoje obveze.

Do takvog potpunog učinka i oslobođanja ustupitelja od obveze neće doći, te će ustupitelj ostati i dalje u obvezi prema vjerovniku, ako su se kumulativno stekli dva uvjeta:

- ako je potomak – novi dužnik, bio prezadužen u vrijeme kada je vjerovnik pristao na ugovor o preuzimanju duga, te
- ako vjerovnik nije znao niti je morao znati da je novi dužnik prezadužen.

Do odgovornosti za dugove ustupitelja posredno će doći, u određenim slučajevima i kao sama posljedica prijenosa vlasništva određene imovine koja je bila predmetom ustupa određenom potomku i to u onom slučaju kada je nekretнина koja je prešla u vlasništvo potomka, već prethodno bila opterećena hipotekom, radi osiguranja nekog duga ustupitelja.

Isti će slučaj biti i kada potomak ustupom postane vlasnikom neke imovinske cjeline (zanatske radnje ili sl.) kada će odgovarati za dugove ustupitelja – ranijeg vlasnika, a koji se odnose na tu cjelinu ili njezin određeni dio i to do vrijednosti njezine aktive.

Zbog svega navedeno, a posebice ukazano pravila da u načelu potomci između kojih je ustupitelj razdijelio svoju imovinu ne odgovaraju za njegove du-

gove, ZN kroz odredbu st. 2. čl. 112. daje mogućnost ustupiteljevima vjerovnicima pobijati ustup i raspodjelu **pod pretpostavkama za pobijanje dužnikovih besplatnih pravnih radnji** koje su poduzete na štetu vjerovnika.

Kako se u navedenoj odredbi st. 2. čl. 112. ZN-a govori o pobijanju besplatnih pravnih radnji to se prvenstveno upućuje na takvu mogućnost ukoliko se ostvare pretpostavke uvjeta pobijanja kod besplatnog raspolaganja – ustupanja imovine na temelju ugovora o ustupu i raspodjeli kao nenaplatnog pravnog posla.

Međutim, imajući na umu da, zbog prava ustupitelja zadržati razna prava prigodom ustupa i raspodjele, ili ugovoriti doživotnu rentu ili doživotno uzdržavanje, pa i neku drugu naknadu, očito je da će i u takvom slučaju – naplatnog – teretnog raspolaganja, vjerovnici imati mogućnost pobijati takvu raspodjelu, naravno ukoliko se ostvare pretpostavke koje se traže za pobijanje teretnih raspolaganja, primjenjujući pri tome odredbu članka 281. stavak 1. Zakona o obveznim odnosima.

Sve navedeno odnosi se i na ustupiteljevog bračnog druga, ako je i on bio obuhvaćen ustupom i raspodjelom.

5.9. Odgovornost za nedostatke

Čl. 113. ZN-a je pitanje odgovornosti za materijalne i pravne nedostatke između potomaka (i bračnog druga ako je on bio obuhvaćen ustupom i raspodjelom) nakon ustupa i raspodjele imovine riješio na isti način kako je riješena takva odgovornost između sunasljednika a nakon razvrgnuća nasljedničke zajednice.